

UDK: 323 (497.6 Mostar) “ 17 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.95

Primljen: 15.8.2024

Prihvaćen: 17.10.2024

Izvorni naučni rad

Faruk Taslidža

Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru

Fakultet humanističkih nauka

Mostar, Bosna i Hercegovina

faruk.taslidza@unmo.ba

Grad janjičara – Društvena previranja i nemiri u Mostaru tokom 18. stoljeća

Sažetak: U ovom radu sagledavaju se političke mijene u gradu Mostaru u 18. stoljeću. Propituje se funkcionalnost mostarske kapetanije, legalitet i autoritet njenog komandanta. Ukazuje se na društveni uticaj lokalnih janjičara (baša) i njihovu involviranost u brojne pobune i incidente koji predstavljaju vid otpora novim poreskim potraživanjima, ali i negaciju autoriteta bosanskog valije i njegovih predstavnika. Naglašava se značaj jalovog vojnog pohoda Mehmed-paše Kukavice na Mostar iz 1760. godine. Taj događaj se označava kao bitna prekretnica u političkom životu grada nakon koje kapetan definitivno gubi primat u odnosu na janjičare iz čijih redova su i dolazili budući ajani. Samovoljno i nezakonito ponašanje mostarskih baša nije popuštalo ni u narednom razdoblju. Sve ukazuje da je čak i pojačavano. Autor konstatira da se funkcije serdara i ajana u Mostaru objedinjuju tek koncem 18. stoljeća kada janjičarski prvak Ali-aga Dadić, prkoseći i Istanbulu, uspostavlja autoritativnu i autonomnu vlast u cijeloj Hercegovini. Ubrzo nakon sloma političke moći njegove porodice (1814), Visoka Porta je poduzela odlučne poteze kojim je u cijelom Bosanskom ejaletu uspostavljen jedan novi upravni sistem. Time je konačno i u Mostaru eliminiran janjičarski odžak, ukinuta kapetanska služba i općenito institucija ajanluka.

Ključne riječi: Bosanski ejalet, Mostar, 18. stoljeće, kapetan, ajan, serdar, muteselim, bosanski valija, janjičari, vlast, pobune, Vučjakovići.

Abstract: This paper examines the political changes in the city of Mostar in the 18th century. The functionality of the Mostar captaincy as well as the legality and authority of its commander are being questioned. The paper indicates the social influence of local janissaries (*bashas*) and their involvement in numerous rebellions and incidents that represented a form of resistance to new tax claims, but also negation of the authority of the Bosnian Wali and his representatives. The importance of Mehmed Pasha Kukavica's futile military campaign to Mostar from 1760 is emphasized. That event is marked as an important turning point in the political life of the city, after which the captain definitely loses his primacy in relation to the janissaries from whose ranks the future *ayans* came. The arbitrary and illegal behaviour of Mostar *bashas* did not abate even in the following period. On the contrary, everything indicates that it even increased. The author notes that the functions of *serdar* and *ayan* in Mostar were unified only at the end of the 18th century, when the janissary leader Ali Aga Dadić, defying Istanbul, established an authoritative and autonomous government in all of Herzegovina. Shortly after the collapse of his family's political power (1814), the Sublime Porte took decisive steps to establish a new administrative system in the entire Bosnian Eyalet. Thus, the janissary chamber was finally eliminated in Mostar and the captain's service with the institution of the *ayanluk* were abolished.

Key words: Bosnian Eyalet, Mostar, 18th century, Captain, Ayan, Serdar, Muteselim, Bosnian Wali, Janissary, Authority, rebellions, Vučjakovići

Urbanizacija Mostara započinje u prvim godinama 16. stoljeća izuzetnim zalaganjem hercegovačkog sandžakbega Sinan-paše Borovinića (1504–1506).¹ Uslijedilo je potom duže razdoblje prosperiteta tokom kojeg se grad na Neretvi planski širio i postepeno sticao status vojnog,

¹ O tome: Adis Zilić, Faruk Taslidža, Sedad Bešlija, Haris Dervišević, Ahmet Kurt, *Sinan-paša Borovinić – Društveni status, porijeklo, politički uspon, početak urbanizacije Mostara* (Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru/Medžlis IZ Mostar, 2023), 63-76.

administrativnog, privrednog, kuturnog, prosvjetnog i duhovnog središta.² Spomenuti razvoj prekinuli su Osmansko-mletački ratovi koji su umnogome obilježili drugu polovinu 17. stoljeća. Naročito izazovno bilo je doba Bečkog (Morejskog) rata (1683–1699) kada gotovo cijeli Bosanski ejalet postaje zona direktnih vojnih sukoba i destrukcije. U tim godinama iskušenja Mostar se ipak uspio oduprijeti mletačkoj vojnoj prijetnji iz Dalmacije i ostati pod sultanovom vlašću. Uz maksimalni doprinos tvrđavske posade i lokalnog stanovništva, posebne zasluge za to pripadaju tadašnjem mostarskom prvaku Osman-agi Halebiji koji je kao predvodnik odbrane stekao ugled narodnog heroja.³ Uz to, on je dao i bitan doprinos ojačavanju i proširenju fortifikacijskog sistema grada. Zapravo, Osman-aga je postao dominantna figura na političkoj sceni. Tako su ga doživljavali i u svakom pogledu agilni i dobro informirani Dubrovčani.⁴ Njegove aktivnosti primjetne su i u neposrednom poratnom razdoblju kada se precizirala i uspostavljala nova granica prema susjednim mletačkim teritorijama. U vezi s tim, u Mostar su redovno stizale odluke s viših instanca vlasti, a tu su održavani i sastanci državnih komisija zaduženih za provo-

² Hivzija Hasandedić, *Spomenici kulture turskog doba u Mostaru* (Mostar: Islamski kulturni centar Mostar, 2015), 7-14; Hatidža Čar Drnda, *Nastanak Mostara, njegov urbani i demografski razvoj do kraja 16. stoljeća* (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2014), 57-149; Faruk Taslidža, "Razvoj grada Mostara u prvim decenijama XVII stoljeća", u: *Slovo o Mostaru, Zbornik radova sa 5. međunarodne naučne konferencije, Mostar, 20. i 21. 10. 2021*, (Mostar: Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, 2022), 139-159.

³ O tome: Faruk Taslidža, "Mostar u doba Morejskog rata (1684–1699)", u: *Zbornik radova, Naučni skup: Kulturološko-historijski razvoj grada Mostara* (Mostar: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca – Podružnica Mostar, 2015), 51-64. Vojne pobjede *mostarskih gazija* predvođenih Osman-agom Halebijom koncem 17. stoljeća, opjevane su jednom sadržajnom *vekajinamom* (poemom). Vidi: Adnan Kadrić, "Odbrana Mostara od napada uskoka 1690. godine kroz poeziju Bulbulija Mostarca", *Istraživanja*, broj 5 (2010): 241-255.

⁴ Pred sam kraj Bečkog rata započeo je projekat utvrđivanja zapadnih mostarskih bedema. Tada je dograđena i kula koja se nalazi neposredno uz Stari most koju su Mostarci iz poštovanja prema Osman-agi Halebiji nazvali Halebinovkom. Faruk Taslidža, *Bosanski ejalet u doba Bečkog rata (1683–1699)* (Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2017), 118, 145. Postoji narodno predanje da se Osman-aga prezivao Bišćević, te da je nadimak Halebija dobio po tome što je u mostarskoj Karadžoz-begovoj medresi predavao *Halebiju* – djelo iz oblasti islamskog prava (fikh). Hivzija Hasandedić, *Genealoška istraživanja* (Mostar: Islamski kulturni centar Mostar, 2009), 75.

đenje procesa razgraničenja. Kako navodi jedan venecijanski diplomata, Halebijina kuća bila je mjesto okupljanja uglednih Mostaraca koji su tu zajednički donosili odluke od političke i općedruštvene važnosti.⁵ Iako nemamo potvrdu o nekoj iznenadnoj Osman-aginoj degradaciji, niti nam je za sada uopće poznat konac njegove karijere, sve ukazuje da on stečeni primat gubi već u prvim godinama 18. stoljeća.

Faktički u isto vrijeme u društvenom životu Mostara pojavljuje se i ličnost kapetana – prvog čovjeka Mostarske kapetanije.⁶ Ta je vojno-teritorijalna ustanova formirana na samom koncu 17. stoljeća jer se u izvorima iz prve polovine 1699. godine prvi put i spominje njen zapovjednik Ahmed-aga.⁷ On je od početka bio u nadređenom položaju u odnosu na mostarskog dizdara.⁸ Prema ustaljenom obrascu dizdaru je

⁵ Zastupnik mletačkog komesara za razgraničenje (G. A. Longo) je Osman-agu Halebiju opisao kao gostoprимljivog, kulturnog i obrazovanog prvaka. Hamdija Hajdarhodžić, "Dubrovačke i mletačke pripreme pred razgraničenje 1699. godine", *Anali Gazi Husrev-bebove biblioteke*, Knjiga XI–XII (1985): 311. Kao što je poznato, konačan zapisnik o razgraničenju obje delegacije potpisale su u februaru 1701. godine. Sultan je taj akt ratificirao tek 1703. godine. Novouspostavljena granica Bosanskog ejaleta prema Dalmaciji dobila je ime Grimanijeva linija (*Linea Grimani*). Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1989), 42.

⁶ Osmanska pogranična područja štatile su tvrđave i tvrđavske posade, ali i riječna flota. Ona je i u 15. stoljeću postojala u donjem toku Dunava, gdje na strateškim mjestima i nastaju prve kapetanije. U osmanskoj Bosni prve kapetanije – Savska, Gradiška, Neretvanska, itd., ustanovljene su u drugoj polovini 16. stoljeća. Imale su defanzivni vojni karakter, sa bitno širim djelokrugom u odnosu na utvrđenja. Vojska u sklopu jedne kapetanije sastojala se od različitih rodova poput farisa, azapa, mustahfiza, pasbana, topčija i dr. Proces formiranja novih kapetanija u Bosanskom ejaletu nastavljen je tokom 17. i 18. stoljeća. O kapetanijama: Hamdija Kreševljaković, "Kapetanije u Bosni i Hercegovini", u: *Izabrana djela*, I (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991), 215–219.

⁷ Kao mostarski kapetan Ahmed-aga se prvi put spominje u jednoj bujuruldiji bosanskog valije izdatoj 5. maja 1699. godine. Tom prilikom mu je naređeno da se pobrine za premještaj 300 vojnika (nefera) iz mostarske tvrđave u Počitelj i na taj način zamjeni tamošnja posada. Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru (AHNK), Sidžil blagajskog kadije (1698–1779), list 9/a.

⁸ Dizdar je bio dužan stalno boraviti u gradu koji je napustiti mogao samo uz specijalno dopuštenje Visoke Porte. Imao je svoga pomoćnika – čehaju. Prvi dizdar u Mostaru spominje se već u prvom popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1475/1477. godine. Ahmed S.

pripadala nadležnost nad defanzivnim dijelom tvrđavske posade (mustahfizi, topčije), dok je njen operativni dio (azapi, farisi, martolosi) bio pod kapetanovom kontrolom. Također, kapetani su i u Mostaru redovno dolazili iz džemata operativne posade (azapa), a dizdari su bili od aga mustahfiza.⁹ Općenito, od početka 18. stoljeća, uz čisto vojne, svi bosanski kapetani, pa i mostarski, upućeni su i u druge državne poslove. Tada se afirmira ajanluk, kao lokalna upravna funkcija, a upravo kapetani postaju njeni nosioci. Na osnovu toga njihova prvobitna vojna služba dobiva bogatiji društveni i ekonomski sadržaj. Ustvari, kapetani postaju ključni politički faktori u širokoj zoni svoga uticaja.¹⁰ Po tom pitanju u Mostaru će se vrlo brzo pojaviti određena odstupanja.

Prvi mostarski kapetan Ahmed pripadao je od ranije afirmiranoj domaćoj porodici Vučjaković.¹¹ Vrlo malo je podataka iz njegovog života koji je okončan 1712. godine. Ali jasno je da mostarska kapetanija otežano funkcionira već u ranoj fazi postojanja. Riječ je o klasičnoj uzurpaciji njenog agaluka, tj. uprave. Konačan epilog tog dugogodišnjeg zapleta nastupio je tek koncem 1743. godine raspravom pred Bosanskim divanom. Iz naredbe centralne vlasti od 13. marta 1744. godine koja je upućena i mostarskom kadiji saznajemo više detalja o ovom višegodišnjem problemu:

Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina* (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1985), 438, 444.

⁹ I dnevnicke kapetana od 40 akči bile su duplo veće od dnevnica dizdara koje su iznosile 20 akči. O tome: Adem Handžić, "O organizaciji krajine bosanskog ejaleta u XVII stoljeću – Sjeverna i sjeverozapadna granica", u: *Vojne krajine u jugoslovenskim zemljama u novom vijeku od Karlovačkog mira 1699*, Zbornik radova sa Naučnog skupa održanog 24. i 25. aprila 1986. (Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989), 90.

¹⁰ Avdo Sućeska, *Ajani, prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka* (Sarajevo: Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, 1965), 180.

¹¹ Rodonačelnikom Vučjakovića smatra se Nesuh-aga, Ljubuški, a potom i mostarski dizdar. Poznat je kao veliki vakif Mostara 16. stoljeća. On, a kasnije i njegovi potomci, živjeli su u dijelu Mostara (Šemovac) koji je prozvan Vučjakovića mahala ili Kapetanovina. Iz ove porodice poniklo je i više učenjaka. Od Vučjakovića porijeklo vuku i mostarske porodice Fazil i Kapetanović. Hasandedić, *Genealoška istraživanja*, 183-186.

*Kada je 1712. godine prilikom putovanja na hadž umro prvi mostarski kapetan Ahmed Vučjaković, kapetanska služba je ostala njegovom sinu Mehmedu. Međutim, neki Hasan je uzurpirao Mehmedovo mjesto i sve do 1716. godine nezakonito obavljao dužnost mostarskog kapetana. Tada je Hasan svrgnut i agaluk je vraćen zakonitom kapetanu Mehmedu. Nakon Mehmedove smrti (oko 1730) agaluk je trebao naslijediti njegov maloljetni sin Zejnul Abidin. Ali, ranije spomenuti Hasan, ponovo je nezakonito zauzeo kapetansko mjesto. Služeći se spletkama on je čak isposlovao i službeni berat za svoju funkciju. Nakon smrti naslijedio ga je sin Ahmed Emin. Krajem 1736. godine, članovi Bosanskog divana, alajbezi sandžaka i kapetani svih kapetanija u Bosanskom ejaletu, podnijeli su Visokoj Porti mahzar kojim su tražili da se kapetanska služba u Mostaru vrati unuku prvog mostarskog kapetana Ahmeda, Zejnul Abidinu. Međutim, Ahmed Emin, vješt malverzacijama, uspio se održati na položaju sve do decembra 1743. godine. Tek tada je bosanski valija Mehmed-paša svojom bujuruldijom potvrdio zakonsko pravo Zejnul Abidina. U skladu s tim, a nakon uvida u deftere, odmah je i bosanska hazina omogućila izdavanje berata za legalnog kapetana iz porodice Vučjaković. Time je Ahmed Emin nepovratno izgubio pravo na mostarski agaluk.*¹²

Na osnovu sadržaja mahzara (peticije) bosanske elite (iz 1736) koji se spominje u prethodno navedenom dokumentu, saznajemo da “lažni kapetan” Hasan, inače “stranac”, tokom uzurpacije uopće nije boravio u Hercegovini, već je kako se navodi “otišao prema Iranu”, a kao zamjenskog kapetana u Mostaru je postavio jednog mladića iz tog grada. Time je, kako su posvjedočili bosanski prvaci, Vučjakovićima *načinjena velika šteta i nepravda*.¹³

¹²Gazi Husrev-begova biblioteka (GHb), Sarajevo, Muhimme Defter (MD), Knj. 4, MD-A-64-9 1157/1744. Jedan osmanski dokument jasno ukazuje da je sredinom 1723. godine mostarskom kapetanijom komandovao Mehmed Vučjaković. Enes Pelidija, *Banjalučki boj iz 1737 uzroci i posljedice* (Sarajevo: El-Kalem, 2003), 152. Pišući o prvom mostarskom kapetanu Ahmed-agi, Hamdija Kreševljaković navodi očito pogrešan podatak da je on umro “oko 1720. godine”. Kreševljaković, “Kapetanije”, 215-219.

¹³Mahzar je potpisalo 106 uglednika Bosanskog ejaleta. Kreševljaković, “Kapetanije”, 216.

Posljedice nezakonitog prisvajanja kapetanske službe u Mostaru sigurno su bile višestruke. U obzir treba uzeti i činjenicu da se od početka 18. stoljeća narušavaju socijalne, ali i ukupne društvene i političke prilike u Bosanskom ejaletu.¹⁴ Kao po pravilu, započinje i širenje hajdučije tj. razbojništva, čime je ugrožavana opća sigurnost i uslovi za normalan život i rad.¹⁵ U to vrijeme po bosanskim čaršijama sve više jača veza između esnafske i janjičarske (jerli kulu) organizacije.¹⁶ Janjičari, koji su odavno izgubili elitni vojni status, postajali su gospodari privrednih tokova i privilegovan sloj sa sve većim političkim uticajem.¹⁷ Redovno su kreirali javno mnijenje grada koje se moralo poštovati od strane gradskih struktura do samog sultana. Bili su to zanatlije i trgovci koji su na osnovu svoga rada i pripadanja jedinstvenom vojnom korpusu uživali visok stepen autonomnosti.¹⁸ Koristeći okolnost narušenog ugleda cen-

¹⁴ Zbog sve češćeg potraživanja vanrednih nameta stanovnici mostarskog kadiluka su 1710. godine bili primorani suprotstavljati se hercegovačkom paši o čemu nemamo više podataka. Navodno, istovremeno je došlo i do pobune mjesnih vojnih posada. Pelidija, *Bosanski ejalet*, 75.

¹⁵ O tome: Dijana Pinjuh, "Hajdučija u Hercegovini u XVIII stoljeću", *Hercegovina*, 4, Serija 3 (2019): 115-140.

¹⁶ Sućeska, *Ajani*, 58. Svi poznati esnafski defteri ukazuju na jedinstvenost esnafskog i janjičarskog odžaka u osmanskoj Bosni. I u Mostaru je tada janjičarski komandant (serdar) imao ovlaštenje da u ratnim okolnostima po potrebi mobilizira određeni broj vojnika (nefera) iz svih vrsta zanata. Esnafsko-janjičarska povezanost bila je prožeta vjerskim (sufijskim) učenjem. Na tu idejnu bliskost ukazuje i njihova zajednička himna – dova (*gülbenk*), kao i određeni odjevni predmeti (npr. kapa zvana *bork*) karakteristični i za esnaflije i za janjičare. O tome: Azra Gadžo Kasumović, "Veza esnafa u Bosni sa tekijom u Kiršehiru", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 49/1999 (2000): 113, 126.

¹⁷ Već u toku Bečkog rata (1683–1699) bosanski janjičari su ogrezli u nedisciplini i bahatosti, a i izbjegavali su odlazak na ratište. Zbog toga se javljaju brojne pritužbe na sarajevskog serdara, nesposobnog da zavede red među svojim odredima. Slično je bilo npr. i u Livnu gdje su se janjičari i esnaflije međusobno sukobljavali, iako su oni, kako se navodi, *sinovi istog naroda*. I bosanski mula je koncem 1695. godine izvještavao Istanbul o raskalašenom i nasilničkom ponašanju sarajevskih janjičara *čija se zla po čaršiji ne mogu ni nabrojati*. Oni su upadali u tuđe kuće, silom uzimali tuđe konje, opijali se, započinjali svađe i nered, suprotstavljali se muteselimu, ponižavali kadijinog naiba itd. GHb, Sarajevski sidžil (SS), Knj. 2, 21, 121, 12/2, 1104/1692; GHb, SS, Knj. 2, 9, 121, 9/1, 1104/1692; GHb, SS, Knj. 2, 82, 121, 39/1, 1107/1695.

¹⁸ Ahmed S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine* (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1996), 128, 156.

tralne vlasti, oni u gradovima nastoje ograničiti uticaj bosanskog valije (i njegovih predstavnika). Otvoreno mu se suprotstavljaju pri pokušajima da građanima nametne plaćanje poreza (taksit).¹⁹ U svemu tome, uz Sarajevo, naročito je prednjačio Mostar, gdje je situacija postepeno klizila ka bezvlašću i haosu.²⁰

I pored svega toga, ipak je pomalo zapanjujuća činjenica da se kao “pomagač hajduka i izvor raznih smutnja” u martu 1733. godine spominje i glavni aga mostarske tvrđave Husein. Njegovo hapšenje i privođenje na Bosanski divan tada je naredio lično bosanski valija Abdulah-paša. I ono što je posebno interesantno, ta je zadaća povjerena valijinom mubaširu – ajanu Hasan-agi, kojem je pritom, pored ostalih, pomoć trebao pružiti i izvjesni “zastupnik mostarskog kapetana”.²¹ Na osnovu tog podatka proizlazi zaključak da Mostar u proljeće 1733. godine nije imao čovjeka sposobnog za rješavanje ozbiljnih bezbjednosnih problema.

¹⁹Koncem druge decenije 18. stoljeća u Osmanskoj Državi se uvodi doprinos, zapravo vanredni porez, koji je stanovništvo plaćalo namjesnicima provincija ili sandžaka kao vid mirnodopske pomoći (imdadī hazarīja). Ovaj porez je ubiran dva puta godišnje, u dvije rate, pa je dobio popularan naziv taksit. Stalno je povećavan njegov iznos, a sve su veće bile i zloupotrebe organa koji su ga ubirali. Stoga su se Bošnjaci muslimani počeli odupirati njegovom ubiranju. O taksitu: Avdo Sućeska, “Taksit (prilog izučavanju dadžbinskog sistema u našim zemljama pod turskom vlašću)”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, God. 8 (1960): 339-361.

²⁰Tadašnje janjičare treba razlikovati od onih iz klasičnog osmanskog razdoblja koji su bili profesionalna stajaća vojska stacionirana uglavnom u prijestolnici. Od 17. stoljeća njihov korpus neplanski se omasovljava, a odžaci formiraju u svim većim gradovima. Država janjičarima više nije mogla obezbijediti plate, pa oni napuštaju čisto vojni poziv i ulaze u sferu gradske privrede. U Bosni tokom 18. stoljeća njihovu okosnicu čine mjesne snage (jerlije), nazivane bašama. Oni u svoje redove, na bazi korupcije, počinju primati i ljude sa sela, krajišnike, čak i kapetane. Pritom, novim je članovima obećavano oslobađanje od poreskih obaveza. Među bašama u to se vrijeme nameću *jaramazi* (nevaljalci) koji nerijetko i razbojnički udaraju na kuće i imanja uglednika. Ljaga zbog toga pada na sve janjičare, koje u osnovi treba shvatiti kao pripadnike poštenog, proizvodnog, gradskog sloja stanovništva. Avdo Sućeska, “Neke specifičnosti istorije Bosne pod Turcima”, *Prilozi*, Institut za istoriju radničkog pokreta, godina IV, broj 4 (1968): 48; Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis (1746–1804)*, prevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović (Sarajevo: Veselin Masleša, 1968), 31-35; Aličić, *Pokret za autonomiju*, 158.

²¹Hivzija Hasandedić, obradio, *Sidžili mostarskog kadije, fragmenti iz 1044–1207. h. god. / 1635–1793. godine (regesta)* (Mostar: Arhiv HNK, 2011), 38.

Očito da nije bilo ni misterioznog Hasan kapetana, osim, kako je u Sidžilu zapisano, njegovog “zastupnika”.²²

Ko je taj zastupnik, mladi Mostarac, koji je izvjesno vrijeme tokom četvrte decenije 18. st. mijenjao odsutnog, nelegalnog kapetana Hasana? Odgovor na to pitanje nude podaci iz crkvenog Dnevnika koji je nastao u ljeto 1735. godine, u danima kada je pojedina mjesta Hercegovačkog sandžaka pohodio makarski biskup Stjepan Blašković (1731–1779). Naime, biskup je pored ostalog (u augustu) posjetio i Mostar. Tom prilikom naišao je na susretljivost “mostarskog kapetana”, a kako se navodi u Dnevniku, njegovo je ime bilo Mehmed-aga Išerlić (Iserljić).²³ To je prvi i do sada jedini izvor koji porodicu Išerlić dovodi u vezu s kapetanskom službom.²⁴ Njihov se pripadnik ipak nije duže održao na toj (zamjenskoj) funkciji. Ona je ubrzo pripala spomenutom Hasan kapetanovom sinu – Ahmed Eminu, koji je, kako je već naglašeno, *uzurpirani agaluk držao do 1743. godine*.²⁵

²² U vezi ove pometnje u Mostaru u obzir treba uzeti i činjenicu da je u cijeloj Bosni od 1728. do 1732. godine harala epidemija kuge. Bilježi se da je zarazna bolest tada naročito kosila stanovnike većih gradova, *gdje bi se na dan po 300 mrtvacu kopalo*. Prema vijestima s konca 1731. godine u Mostaru je bilo više od 3.000 mrtvih. Velika smrtnost vladala je i u Blagaju, Nevesinju, Stocu, Ljubinju, Popovu Polju... Vesna Miović, *Dubrovački ples s kugom: vrijeme lazareta na Pločama* (Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2022), 125-126. Mostar je navodno između 1730. i 1732. godine bio skoro potpuno napušten, jer su se ljudi u strahu od spomenute pošasti razbježali u sela i planine. Tu je tragediju narodni pjevač prikazao u formi pjesme *Kad morija Mostar morijaše*. Husein Čišić, *Postanak i razvitak grada Mostara* (Mostar: IC štamparija Mostar, 2007), 109.

²³ Dr. fra. Andrija Nikić, *Hercegovački katolici između 1683. i 1735. godine* (Mostar: Franjevačka knjižnica, 1988), 41-42.

²⁴ Najstariji poznati član stare, izumrle mostarske porodice Išerlić, bio je hadži Salih koji je živio sredinom 17. stoljeća. Njegov praunuk je spomenuti Mehmed-aga koji se može smatrati mostarskim vakifom. O njegovim zadužbinama iz 1722. godine vidi: Hasandedić, *Genealoška istraživanja*, 123-124.

²⁵ Uzurpator Ahmed Emin bi mogao biti mostarski kapetan Ahmed koji je 1737. godine optužen da je duže vrijeme nezakonito prisvajao vojničke plaće. Na njegov postupak žalila se mostarska vojna posada (565 nefera). Radi se o ukupnoj sumi od 18.102 groša. Stoga je sa Visoke Porte bosanskom valiji Ali-paši Hekimogluu u ljeto 1737. godine naredeno da se umješa u taj spor, uzme spomenuti novčani iznos od kapetana Ahmeda i prosljedi ga obespravljenim tvrđavskim posadnicima. Pelidija, *Banja lučki boj*, 158.

Čitava ova ujdurma oko kapetanskog položaja donekle objašnjava činjenicu da se mostarski kapetan faktički uopće ne spominje u vezi s krupnim ratnim događajima iz 1737. godine – fatalne Ozijske vojne i za Bosnu sudbonosnog Banjalučkog boja.²⁶ Sigurno je da su upitan legalitet i zbog toga nastali pravni vakum u velikoj mjeri doprinijeli kontinuiranom narušavanju kapetanskog dostojanstva u Mostaru. U kojoj je mjeri istovremeno uznapredovala moć lokalnih janjičara svjedoči poznata konstatacija da od 1745. godine bosanski valija u tom gradu nije imao nikavih ingerencija.²⁷ Neredi su postajali uobičajena pojava, a na naročito zao glas je izašao “novopečeni” janjičar Abdullah-aga. Da stvar bude još složenija, u vezu s pobunjenicima (eškija) počeo se dovoditi i učeni mostarski muftija Ahmed efendija, kao i skupina uglednih građana.²⁸ Spremalo se njihovo hapšenje, ali je valija Ali-paša Hekimoglu zbog izuzetne *strateške važnosti Mostara, u blizini same granice*, odustao od toga. Zadovoljio se čvrstim obećanjem Mostaraca da u svom gradu više neće tolerisati nezakovitosti i prisustvo kavgadžija. Potvrda o poštediti spomenutih “sumnjivaca” stigla je iz Istanbula u novembru 1747. godine.²⁹ Ipak, ukupno stanje u gradu Mostaru nagovještavalo je društvene potrebe koji će dodatno zaoštriti odnose među glavnim

²⁶ Misli se na pad osmanske tvrđave Očakov (Ozija) na ruskom frontu iz jula mjeseca, te sjajnu pobjedu pod Banjalukom koju je početkom augusta iste godine nad austrijskim snagama ostvario bosanski valija Ali-paša Hekimoglu.

²⁷ Muhamed Hadžijahić, “Bune i ustanak u Bosni sredinom XVIII stoljeća”, *Historijski zbornik*, XXXIII–XXXIV, (1980–1981) (1982):120.

²⁸ Riječ je o muftiji Ahmedu, sinu Muhammedovom, mostarskom učenjaku obrazovanom u Bursi i Istanbulu. Bio je stručnjak za šerijatsko-pravne i druge nauke, te i poznavalac sva tri orijentalna jezika. Pripadao je nakšibendijskom derviškom tarikatu. Autor je preko šezdeset naučnih radova koji se čuvaju u brojnim domaćim i stranim bibliotekama. O njemu: Alija Dilberović, “Biografija mostarskog muftije Ahmeda, sina Muhammedova u svjetlu novih podataka”, u: *Zbornik radova, Naučni skup: Hercegovački naučnici/znanstvenici i tradicija istraživanja u Hercegovini*, Mostar, 11. i 12. decembra/prosinca 2015. godine (Mostar: Federalno ministarstvo nauke i obrazovanja, 2016), 633–650; Ahmed Mehmedović, *Muftije Mostara i Hercegovine* (Mostar: Muftijstvo mostarsko, Karađoz-begova medresa Mostar, Medžlis Islamske zajednice Mostar, IC štamparija, 2023), 117–131.

²⁹ Orhan M. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100–1171–1689–1758) hayatı, icraatı ve hayratı*, İstanbul, 1998, 112. Neobjavljeni magistarski rad odbranjen na Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

političkim subjektima, te kompromitirati i delegitimirati kapetansku porodicu Vučjaković.

Naizgled iznenadna mostarska pobuna iz januara 1748. godine izbila je tokom isplate janjičarskih plaća koju je po nalogu valije Ali-paše He-kimoglua realizirao izvjesni Mostarac Temim. Pritom su isplaćene baše u aktivnoj službi, ali ne i oni tek upisani u janjičarski registar. Zakinuti “novaci” ustali su protiv “nepravedne raspodjele” i brutalno likvidirali spomenutog Temima, koji je prethodno, u strahu, utočište pokušao naći u kućama kapetanske porodice Vučjaković.³⁰ U tim nemilim događajima i Vučjakovići su pretrpjeli ogromnu (kolateralnu) štetu, jer su njihovi konaci stradali od strane očito gnjevnih janjičara. Sve ukazuje da se tada na položaju mostarskog kapetana nalazio u literaturi gotovo nezabilježeni Ahmed-aga Vučjaković. Moguće je da se radi o do sada nepoznatom Mehmedovom sinu, tj. unuku prvog mostarskog kapetana. U svakom slučaju, znamo da je kuća kapetana Ahmeda burne 1748. godine *u po bijela dana opljačkana i zapaljena*, te da se on zbog toga kasnije žalio centralnim vlastima u Istanbulu. Zahtijevao je obeštećenje od izvršilaca spomenutog čina, *mostarskih odmetnika*, među kojim je isticao imena hadži Jusufa, hadži Mehmeda (bivšeg bihačkog kapetana), Saliha Bašića, hadži Ahmeda i hadži Hasana.³¹ Isti zahtjev Ahmed je

³⁰ Hadžijahić, “Bune i ustanak”, 106. O tom dramatičnom događaju imamo i zapis: *Miseca januara godine 1748. u Mostaru veliki Temim budući se vratio iz Carigrada i donio ulefu, kako rekao da se umirio s Mostarani, posla ga Ali-paša da je podili. A kad poče dilit neferom, skočiše baše, govoreći: “a kamo nama ulefa?” I tu se učini kavga. Temim, budući sa svojim u kapetana Vučjakovića tvrdih kuća i kulu, to videći baše da mu ne mogu ništa, skočiše se i osvojiše topove, koje s grada okrenuše protiva rečenim. I toliko bi učinjeno da najposli poginu Temim i drugih s obi strane oko deset, a toliko ranjenih.* Nikola Lašvanin, *Ljetopis*, Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao dr. fra Ignacije Gavran (Sarajevo – Zagreb: Synopsis, 2003), 227.

³¹ GHb Sarajevo, MD, Knj. 12, 148, 752, 104, 3, 1162/1749. Spomenuti *odmetnik* hadži Mehmed-aga (sin hadži Smailov) rođeni je Mostarac koji je pod nerazjašnjenim okolnostima postao bihački kapetan. Na tom položaju zadržao se od 1733. do 1740. godine. Poznato je da je nakon marta 1740. godine bio zakupnik *šemiasel mukate* oko Soluna, Drača i Skadra, te dubrovačke i splitske skele. Kreševljaković, “Kapetanije”, 105.

ponavljao u više navrata, posljednji put 1756. godine, kada je još uvijek oslovljavan mostarskim kapetanom.³²

Da li je kapetan Ahmed uopće uspio zadovoljiti svoje potraživanje, nije nam poznato. Sigurno je da se nalazio u prilično nezahvalnoj situaciji, prinuđen da balansira između buntovništva sklonih Mostaraca (pogotovo janjičara) i sve strožije pokrajinske vlasti.³³ Naime, na bosansku političku scenu koncem 1752. godine stupao je Mehmed-paša Kukavica, kojem je Visoka Porta tada dodijelila položaj valiije, a ubrzo i titulu vezira.³⁴ Od njega se očekivalo da u što kraćem roku u cijelom Bosanskom ejaletu uguši višegodišnju pobunu i učvrsti poljuljani pravni poredak.³⁵

³² GHb Sarajevo, MD, Knj. 12, 21, 5, 3, 1169/1756. Interesantno je da se na sličan način i na iste ljude (*odmetnike*) Visokoj Porti žalio i Mehmed-aga sedmog džemata azbana mostarske tvrđave. Njegova žalba prosljeđena je bosanskom valiiji i mostarskom kadiji 1750. godine. Isto, 788, 109, 8, 1163/1750. Vjerovatno je riječ o agi iz porodice Vučjaković.

³³ Nije ni tadašnji bosanski valiija Ali-paša Hekimoglu bio suzdržan. Poznat je zapis iz marta 1749. godine u kojem se kaže kako je jedan od sudionika mostarskih nereda iz 1748. godine, uhvaćen i udavljen u Travniku: *Marča na 10. udavi paša u Travniku bašu iz Mostara, zlog i opakoga... I ovi je Temima udrio, i s njega kalpak skidav, nosio do smrti. Družine mu ne mogući pofatat, raskopaše im kuće*. Lašvanin, *Ljetopis*, 230-231. Ubrzo nakon toga Hekimoglu je smijenjen s položaja bosanskog valiije.

³⁴ Mehmed-paša Kukavica je Bošnjak, rodom iz Foče na Drini. Valiija Ali-paša Hekimoglu ga je izabrao za svog pomoćnika (ćehaju). Kasnije je Kukavica službovao na Dvoru u Istanbulu. U Bosnu je stigao u septembru 1752. u svojstvu sultanovog izaslanika zaduženog za uspostavu reda. Od samog početka zauzeo je vrlo strog pristup pri djelovanju. Bosnom je upravljao u dva maha, ukupno šest i po godina. U svojoj domovini je podigao preko 80 zadužbina, pa se smatra jednim od naših najvećih vakifa. O njemu: Alija Bejić, "Bosanski namjesnik Mehmed paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni (1752–1756 i 1757–1760)", *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, VI–VII, 1956–57. (1958): 78-82.

³⁵ Stihijska pobuna muslimanskog seoskog i djela gradskog stanovništva izbila je sredinom pete decenije zbog enormnog poreskog potraživanja (taksit) od strane valiije, kao i zloupotreba koje su pritom vršili nosioci lokalne vlasti (kadije, muteselim, kapetani). Centri pobune nalazili su se u Tešnju, Tuzli, Sarajevu, Mostaru. Jedan od glavnih vođa pobune bio je kadija Abdurahman Muharemija (poginuo 1753). Vrlo brzo pobuna je prerasla u opću anarhiju. Ustvari, izgleda da su je "ukrali" pojedini pripadnici janjičarske organizacije (baše), koji su nastupali po vlastitom konceptu, često vrlo brutalno i na štetu nedužnog stanovništva. Zbog toga među pobunjenicima i nije moglo doći do sloge, pogotovo vojničke, koja bi im ciljeve pobune učinila dostupnijim. U velikoj mjeri oni su savladani do konca 1757. godine. Avdo Sućeska, "Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Godina VII, 1966–1967. (1969): 202-204.

Pokazalo se da je paša Kukavica pri izvršenju tog zadatka u velikoj mjeri mogao računati na pomoć bosanskih kapetana. Njihov način djelovanja može se tumačiti kao izraz lojalnosti *Uzvišenoj Osmanskoj Državi*, ali i kao puko slijedenje vlastitih interesa. Ipak, sigurno je da oni nisu iskazivali solidarnost prema socijalno ugroženim sunarodnjacima. Važilo je to i za mostarskog kapetana, koji će se zbog toga na koncu naći u potpunoj nemilosti stanovnika svoga grada.

U kojoj je mjeri tokom šeste decenije 18. stoljeća u Mostaru bila zamršena politička situacija, a kapetan Vučjaković faktički potisnut, ukazuje i podatak da se kao ključna ličnost i nosilac ukupne vlasti u gradu 1754. godine označava prethodno navedeni *odmetnik*, bivši bihački kapetan, Mostarac hadži Mehmed.³⁶ Izgleda da se ništa bitno nije promijenilo ni u skorijem periodu. Već oktobra 1756. godine bilježi se novi izgred mostarskih janjičara koji tada u svojoj čaršiji drsko sprečavaju da se vojska pod komandom pašinog čehaje snabdije pri pokretu ka nepokornim crnogorskim nahijama.³⁷ Mostar je u februaru 1757. godine od strane novog bosanskog vezira Ćamil-paše (1756–1757) markiran kao jedino mjesto Bosanskog ejaleta u kojem još uvijek vlada bezvlašće, krše se šerijatska prava i pruža otpor sprovođenju propisa i sultanovih naređenja (fermana). Za opreznog valiju pacifiziranje Mostara i tada je predstavljalo prevelik izazov. Prema njegovom planu i naređenju taj zadatak, po principu zavođenja kefileme, trebao je u osnovi obaviti hercegovački muteselim hadži Mehmed-aga Šuvalija.³⁸ Pritom, taktični Ćamil-paša

³⁶ To je svjedočio *bivši mostarski kapetan Hasan* koji je hadži Mehmeda (bivšeg bihačkog kapetana) nazivao odmetnikom i svojim velikim protivnikom. Hadžijahić, "Bune i ustanak", 108, fn 19.

³⁷ *Tek kada četiri alajbega dođu sa molbom, Mostarci otvoriše grad. Već sutradan čehajina vojska krenula je ka Blagaju i dalje na istok.* Vladimir Ćorović, *Mostar* (Banja Luka – Beograd: Glas srpski/Ars Libri, 1999), 39.

³⁸ U prvoj polovini 18. stoljeća ukinut je has hercegovačkog sandžakbega i uvedena praksa davanja njegovog arpaluka bosanskom veziru koji na taj način preuzima potpunu vlast u Hercegovini. Vezir tu postavlja svog zastupnika – muteselima, koji se brine o urednom

bio je spreman “odmetnicima” ponuditi amnestiju za sve prethodne grijehe, izuzev materijalne štete nastale pri dotadašnjim janjičarskim neredima. Međutim, i tu velikodušnu ponudu Mostarci su odbacili.³⁹ Tako je “slučaj Mostar” i dalje ostao neriješen.

Krupan zaokret u političkom životu Mostara nastupio je dejstvom Mehmed-paše Kukavice koji se krajem 1757. godine po drugi put našao na položaju namjesnika Bosanskog ejaleta. Nakon što je prilično surovo pogasio glavna žarišta bosanske pobune, on je u maju 1760. godine odlučio konačno stati u kraj i mostarskim bašama. U literaturi su vrlo šturi podaci o konkretnom povodu, toku i posljedicama te Mehmed-pašine neuspješne vojne operacije. Sve se uglavnom svodi na to da je paša Kukavica s brojnom vojskom blokirao Mostar, od Mostaraca uzaludno zahtijevao isporuku trojice kompromitovanih ljudi, u kraćem sukobu pretrpio gubitke i na koncu bio primoran neobavljena posla vratiti se u Travnik. Nakon toga, nepobitno, uslijedio je njegov pad, tj. prvo degradacija, a nešto kasnije i likvidacija.⁴⁰

U vezi sa navedenim, prilično napetim dešavanjima, puno više podataka sačuvano je u kolektivnom sjećanju stanovnika grada Mostara. Tako saznajemo da je svemu pobrojanom prethodio Mehmed-pašin pokušaj da uz pomoć kapetana Vučjakovića i njegovih ljudi novčano oglobi

prikupljanju njegovih prihoda. Muteselim je dobio pravo da posredstvom svojih vojvoda i u vlastitu korist ubire poseban porez (šehrija). Pojava muteselima u Hercegovini prisutna je kroz cijelu drugu polovinu 18. stoljeća. Avdo Sućeska, “Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do Tanzimata: (Prilog izučavanju lokalne uprave u našim zemljama za vrijeme Turaka)”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, God. 7 (1959): 308.

³⁹ Hadžijahić, “Bune i ustanak”, 120; Sućeska, “Seljačke bune u Bosni”, 194. Spomenutom kefilemom iz ljeta 1757. godine stanovnici Mostara su međusobno jamčili jedan za drugog i time je vlast nastojala prevenirati buduće nemire u gradu. Zaslužan za njeno sprovođenje ipak je bio Muhamed-aga Ševa kojeg Hamdija Kreševljaković naziva jedinim poznatim mostarskim muteselimom iz 18. stoljeća. Hamdija Kreševljaković, “Muteselimi”, u: *Izabrana djela*, I (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991), 271, 297.

⁴⁰ Ubrzo nakon povlačenja iz Hercegovine Mehmed-paša Kukavica je razriješen dužnosti bosanskog valije. Potom, na kratko je postao je namjesnik Janine (Epir), da bi početkom 1761. godine bio lišen svih časti i prognan u Resmo na otoku Kreti gdje je i pogubljen. Kao jedan od bitnih razloga njegovog tragičnog kraja navodi se upravo nepotrební pohod na Mostar. Bejtić, “Bosanski namjesnik Mehmed paša Kukavica”, 86-87.

mostarske privrednike. Pritom je došlo do žestokog otpora baša, pa je stradalo nekoliko pašinih “delija”. Sve je završilo tako što je pašin haznadar s pratnjom bio primoran na ponižavajući uzmak iz grada, i to tek nakon što je Mostarcima vratio prisilno naplaćeni poreski novac. Istovremeno, izgon iz Mostara doživio je kapetan Vučjaković kojem sugrađani nisu mogli oprostiti “kukavičluk i izdaju”, tj. “sramnu podršku” koju je pružio omraženim valijinim poreznicima.⁴¹ Tek nakon te epizode, navodno je uslijedio Mehmed-pašin zahtjev da mu se izruče “zloglasni Mostarci”, a onda i njegova jalova vojna kampanja na Mostar (iz 1760) koju spominju naši ljetopisci 18. stoljeća. Također prema čvrstom predanju, bosanski valija za pohod na Mostar nije uspio obezbijediti artiljerijsku potporu, čak ni angažman svih planiranih kapetana. S druge strane, Mostarci su bili dobro pripremljeni, i to u širem okruženju svoga grada, te su ponovo pružili više nego žilav otpor.⁴² Uzme li se sve to u obzir, debakl Mehmed-paše Kukavice u Hercegovini i nije toliko iznenađujući.

Tradicija nema dilemu ni po pitanju sudbine izgnanog kapetana Vučjakovića. Mostarske baše mu nipošto, barem na jedan duži period, nisu dozvoljavale povratak u grad. Uzaludan je bio i zagovor novog bosanskog namjesnika Mehmed-paše Muhsinzadea (1760–1764). U međuvremenu, Mostarci su izabrali svog novog prvaka – ajana Mustaj-bega Lakišića, koji ih je i predvodio u prethodnim, neizvjesnim danima, kada se trebalo odlučno suprotstaviti zahtjevima i sili paše Kukavice.⁴³ Ostalo je zapisano da se na istom položaju u narednim godinama našlo nekoliko gradskih uglednika.⁴⁴ Možda je to bio nagovještaj jedne nove političke ere u Mostaru, ali stari problem s osionim mostarskim janjičarima koji se ne pokoravaju višim vlastima, još uvijek nije bio riješen.

⁴¹ Ćišić, *Postanak i razvitak grada Mostara*, 116-118. Za sada nam nije jasno koji je kapetan iz porodice Vučjaković protjeran iz Mostara – Ahmed ili Zejnul Abidin.

⁴² Ćišić, *Postanak i razvitak grada Mostara*, 119-121.

⁴³ Isto, 121.

⁴⁴ Enes Pelidija, “Mostar u XVIII stoljeću”, *Hercegovina*, broj 9 (1997): 86.

Bez dileme može se reći da se u slučaju Mostara u značajnoj mjeri potvrdilo načelo o neodrživosti apsolutne političke moći kapetana u mjestu gdje postoji jak uticaj janjičarskog odžaka. Stoji i konstatacija da su ajansku funkciju u Mostaru od kapetana u kritičnom trenutku preoteli janjičari. Tako se i ustalilo mišljenje da se u tom gradu već od sredine 18. stoljeća kao ajani spominju isključivo janjičarske starješine. U literaturi su navođene i tvrdnje da nakon 1749. godine sarajevski janjičar-aga više nikada nije imenovao mostarskog serdara. Zatim, mostarski kapetan iz istog perioda prikazivan je kao politički nebitna osoba, kao obična figura kojoj je ajan oduzeo sve, pa i čisto vojne poslove. Nije potpuno jasan ni status muteselima, kojem su, kako je pisano, priznavane samo ingerencije prema kršćanskom stanovništvu. Posebno upada u oči da se pored hercegovačkih (pljevaljskih), početkom 19. stoljeća muteselimi redovno imenuju i za Mostar. Za njih se kaže da su tada u službenoj administraciji izjednačavani s mostarskim ajanima.⁴⁵ Da li postojeći historijski izvori u potpunosti potvrđuju sve navedene konstatacije ?

Sigurno je da tokom druge polovine 18. stoljeća u Mostaru još uvijek ne dolazi do objedinjavanja funkcija ajana i janjičarskog serdara. Zbog toga je bitno podsjetiti da su mostarske baše tradicionalno priznavale komandu glavnog janjičarskog odžaka iz Sarajeva. Tako npr. imamo podatak da *sarajevski serturnadžija* Alija u aprilu 1767. godine, jednostavno, pismenim putem obavještava *mostarskog kadiju i druge službenike* da je Osman-aga – čauš petog buljuka, postavljen za janjičarskog serdara u Mostaru.⁴⁶ Također, još je znakovitija jedna bujuruldija bosanskog valije iz marta 1770. godine upućena u Mostar, a kojom se tamošnjem kadiji, janjičarskom serdaru i drugim uglednim ljudima sugerira da posredstvom suda, zajednički i konsenzusom, izaberu ajana za mostarski kadiluk *koji će rješavati lokalne probleme*.⁴⁷ Dakle, u gradu tada postoji

⁴⁵ Sućeska, *Ajani*, 194; Muhamed Hadžijahić, “Ajanske borbe u Mostaru do 1833. godine (odlomak)”, *Gračanički glasnik*, broj 22 (2006): 67.

⁴⁶ Hivzija Hasandedić, obradio, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g. (regesta)* (Mostar: IC štamparija Mostar, 2014), 79.

⁴⁷ Hasandedić, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g.*, 88.

zvanični janjičarski komandat (serdar), on nije ajan, nego učestvuje u procesu njegovog izbora. Otprilike u isto vrijeme u Hercegovini su prisutni i nimalo pasivni muteselimi – Džafer-beg (1767), zatim Ali-beg Ljubović (1768), a onda i čitav niz istih službenika iz porodica Čengić i Selmanović. Svi su se oni, pored ostalog, po ustaljenom principu starali za redovno ubiranje prihoda i taksi.⁴⁸

Ličnosti i kompetencije mostarskih prvaka jasno se razaznaju i u ljetu 1768. godine kada bosanski valija Silahdar Mehmed-paša (1767–1770) vojnim putem na pokornost prisiljava buntovne Crnogorce. Netom prije, u Mostaru je, na osnovu odluke iz Sarajeva, za novog serdara imenovan hadži Mustafa-aga – bajraktar drugog buljuka, koji je odmah zadužen da izabere i naoruža 500 svojih janjičara i s njima se *na određenom mjestu* priključi brojnoj *bosanskoj ordiji*.⁴⁹ U sve to na izvjestan način uključen je bio i mostarski ajan, Ahmed-beg, koji se morao pobrijeti da se hrana, prethodno sabrana iz pet hercegovačkih kadiluka, što prije transportuje u Nikšićko polje i preda *službeniku bosanske vojske*.⁵⁰ Mostarski kapetan u tim danima mobilizacije definitivno nije u fokusu pažnje, ali nije ni potpuno van zbivanja. Naređeno mu je da se iz mostarske tvrđave zanatlijama (fišekdžijama) izda potrebna količina crnog baruta, olova i papira, te da se čim prije izradi 5.000 svežnjeva (testeta) fišeka (naboja) za puške, namjenjene osmanskoj vojsci upućenoj prema crnogorskim plemenima.⁵¹

⁴⁸ Hasandedić, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g.*, 78, 116.

⁴⁹ Odmah je i naređeno da do povratka mostarskog serdara iz pohoda, njegove poslove u gradu privremeno obavlja hadži Ismail-aga iz 43 džemata. Hasandedić, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g.*, 126, 127. Vrlo vjerovatno, spomenuti Ismail-aga je otac kasnijeg serdengečdijskog age i mostarskog ajana Ali-age Dadića.

⁵⁰ Hasandedić, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g.*, 121.

⁵¹ Hasandedić, *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g.*, 119. Zborno mjesto Silahdar Mehmed-pašine vojske bilo je Gatačko polje. U tom pohodu učestvovalo je oko 7.000 vojnika iz više mjesta Bosanskog ejaleta. Ključna bitka odigrala se 8. septembra 1768. u Ostroškom klancu, na putu od Nikšića prema Spužu, gdje su se učvrstili crnogorski pobunjenici. U kratkom roku sve njihove utvrde osvojene su od strane osmanske vojske iz Bosne. Nakon par dana vijest o toj pobjedi stigla je u Sarajevo. Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, 1 (Sarajevo: El-Kalem/Gazi Husrev-begova

Očito je da u Mostaru, kao i cijelom Ejaletu, i tokom druge polovine 18. stoljeća, svojim namom, brojem i snagom dominiraju janjičari. Oni su i dalje požrtvovano ispunjavali vojničke dužnosti. Mora se priznati da su bili ključni politički činilac, na kojem je tada počivala odbrana Bosne.⁵² Ali, izgleda da janjičari, pogotovo mostarski, nisu odustajali ni od svog inata, i samostalnog, tj. protuzakonitog djelovanja.⁵³ Brinulo je to i bosanskog valiju Osman-pašu (1772–1773) koji je 1773. godine očajnički predlagao da se iz carskog janjičarskog odžaka u Istanbulu pošalje jedan odvažni starješina, sposoban da po zakonima tog vojnog reda kazni neposlušne mostarske baše i u njihovom gradu i okolini konačno “zavede red i disciplinu”.⁵⁴ Pokazalo se da ni to nije urodilo plodom, jer se u Mostaru i u narednim godinama nastavlja, pa čak i pojačava janjičarska arogancija.⁵⁵

U vezi odnosa snaga između mostarskih prvaka, jasno je da se u političkom životu potpuna prevaga u korist ajana dešava tek na samom koncu 18. stoljeća kada se u svakom pogledu afirmira janjičarski kandidat – serdengečdija Ali-aga Dadić. Riječ je o odvažnom i među narodom priznatom ratniku za koga je kazano “da Mostar neće zapamtiti onakoga pravdoljubiva muteselima”.⁵⁶ Po svemu sudeći, upravo je on prvi serdar koji je prigrabio i ajansku ulogu.⁵⁷ Zapravo, kao vrlo ambiciozan, Ali-aga je uspio da se nametne kao apsolutni gospodar cijele Hercegovine. Enormna politička moć prešla je i na njegove potomke. Postala je

biblioteka, 1999), 540-544; Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka* (Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture “Preporod”, 1997), 314-315.

⁵² Aličić, *Pokret za autonomiju*, 156

⁵³ Na Visoku Portu 1775. godine stigla je žalba da mostarski janjičari od stanovnika kadiluka neosnovano naplaćuju porez tzv. serdariju. To se ponavljalo i u narednim godinama. GHb, Sarajevo, MD, Knj. 13, 541, 92, 2, 1189/1775; GHb, Sarajevo, MD, Knj. 5, 112, 216, 49, 308/1, 1194/1780.

⁵⁴ GHb, Sarajevo, MD, Knj. 5, 97, 199 49, 257/2, 1187/1773.

⁵⁵ GHb, Sarajevo, MD, Knj. 6, 147, 278, VI, 52/3, 1202/1788.

⁵⁶ Ćorović, *Mostar*, 41.

⁵⁷ Kreševljaković piše da se prije Dadića na položaju ajana nakratko našao hadži Selim alemdar koji je nesretno stradao u Gnojnicama (kod Mostara). I on je, bez sumnje, bio janjičarski predstavnik. Rodonačelnik je mostarskih Hadžiselimovića. Kreševljaković, “Muteselimi”, 297.

problem, ne samo bosanskih valija, nego i visokih državnika prijestolnice. Skončala je tek pod udarom brojne sultanove vojske, u aprilu 1814. godine.⁵⁸ Nakon toga u Mostaru su nastupile turobne godine označene žestokim sukobima, pravim “građanskim ratovima” za ajanluk, koji su nerijetko dovodili do potpune pometnje i podjele među narodom. Na još uvijek prestižno zvanje ajana i dalje su beskrupulozno pretendirali pojedinci janjičarske provenijencije, i to uglavnom iz najbogatijih gradskih porodica poput Hadžiselimovića, Balića, Peštela, Bakamovića, Čemalovića i dr. Tek od tada imamo i vijesti koje govore o administrativnom izjednačavanju funkcija mostarskog ajana i muteselima.⁵⁹

Kraj tog oligarhijskog sistema u Mostaru nagovješten je nužnim i dugo očekivanim reformskim rezovima s najviših razina vlasti. Već od ranije su janjičari od strane zabrinutih i dobronamjernih organa uprave prepoznati kao kočničari svakog napretka i boljitka. Ustvari, likvidacija njihovog kompletnog korpusa postala je kao *Conditio sine quo non* za ozdravljenje Osmanske Države. Nakon što je ta dramatična operacija u osnovi obavljena u Istanbulu (1826), slijedilo je ukidanje janjičarskih odžaka i širom Bosanskog ejaleta (1827).⁶⁰ Nešto slično spremalo se i kapetanijama. Što se tiče mostarske, njeni komandanti iz porodice Vučjaković na prelazu iz 18. stoljeća u potpunosti su se nalazili u sjeni autoritativnih Dadića, a kasnije i drugih mostarskih ajana (muteselima). Inače, nakon Zejnul Abidina, umrlog 1762. godine, znamo za kapetana Mehmeda II koji je bio omražen zbog sklonosti prema alkoholu i nasilju. Posljednji put spominje se 1781. godine kada je, kako se navodi, uhapšen i sproveden iz Mostara. Naslijedio ga je sin Muhamed-beg, prema Kreševljakoviću posljednji mostarski kapetan prije službenog ukidanja svih bosanskih kapetanija (1834/35).⁶¹

⁵⁸ Čorović, *Mostar*, 44.

⁵⁹ To znači da su Mostarci određenog gradskog predstavnika smatrali ajanom, a službena osmanska administracija ga je nazivala muteselimom. Hadžijahić, “Ajanske borbe u Mostaru”, 68.

⁶⁰ Aličić, *Pokret za autonomiju*, 159-166.

⁶¹ Kreševljaković, “Kapetanije”, 218. Jedan dokument iz jula 1832. godine ukazuje na postojanje mostarskog kapetana Huseina, vjerovatno Vučjakovića, koji je uz Osman-bega

Tako se sprovedbom *spasonosnih reformi* konačno završava i “janjičarsko stoljeće” u Mostaru. Očito, dugogodišnju supremaciju mostarskih baša moguće je bilo dokinuti jedino odlučnom i prilično radikalnom metodom. Poredak koji je potom uspostavljen umnogome se razlikovao od prethodnog.⁶² U svakom slučaju, institucija ajanluka je stavljena van snage. Prostor za autonomno djelovanje lokalnog faktora u Mostaru (i cijeloj osmanskoj Bosni) ubuduće se drastično sužavao. Nastupalo je novo, “dugo” i u političkom smislu ništa manje neizvjesno 19. stoljeće. Od nekad brojnog i uticajnog janjičarskog odžaka u gradu na Neretvi gotovo da ništa nije preostalo. Možda samo “janjičarski duh”, kao neka nevidljiva snaga koja u kritičnim trenucima potiče Mostarce na otpor prema svakoj nasilnoj i nedostojnoj vlasti.

Zaključak

Opća kriza Osmanske Države tokom 18. stoljeća reflektirala se i na prilike u Bosanskom ejaletu gdje su nova poreska potraživanja od strane vlasti izazivala žestok revolt stanovništva. Posebno specifične okolnosti vladale su u većim centrima, kakav je bio i grad Mostar. Uslijed pomanjkanja autoriteta Visoke Porte i tu dolazi do polarizacije političke moći. Uz komandanta tek ustanovljene, i ne baš funkcionalne kapetanije, jača uticaj tamošnjeg janjičarskog odžaka, prije svega njihovog komandanta (serdara). Mostarski janjičari, u narodu poznati kao baše, postepeno su sve više izlazili iz zakonskih okvira. Sudjelovali su u brojnim pobunama, koje poput sličnih dešavanja u drugim dijelovima Bosanskog eja-

Manova podržavao Husein-kapetana Gradašćevića i Pokret za autonomiju Bosne (1831–1832). Zato je bosanski valija nakon sloma spomenutog Pokreta obojicu proglasio *izdajnicima*, a sva njihova imovina je konfiskovana. AHNK, Sidžil mostarskog suda (1829–1842), list 70/b, 218.

⁶² Ukidanjem kapetana, njihove poslove u kadilucima su preuzeli muteselimi (muselimi), koji su birani iz bivših kapetanskih (ajanskih) porodica. Oni više nisu predstavljali nasljednu oligarhiju, nego obične državne službenike. U nahijama su upravne i policijske poslove obavljali zabiti, koji se nazivaju i muteselimovim vekilima (zamjenicima). O tome: Ahmed S. Aličić, *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine* (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1983), 20.

leta, do sada i nisu u potpunosti istražene. Posebno zbunjuje naklonost koju su imali od strane gradskih uglednika, pa i dijela uleme. Janjičari definitivno nisu bili ravnodušni prema pokušajima da se urbano stanovništvo obespravi, u socijalnom ili bilo kojem drugom pogledu. U vezi s tim, imali su hrabrosti i odlučnosti suprotstaviti se i predstavnicima pokrajinske vlasti. Naročito je u smislu rekretnice bitan otpor koji su Mostarci pružili Mehmed-paši Kukavici 1760. godine. U tim prilično neizvjesnim dešavanjima, mostarski kapetan će zbog privrženosti bosanskom valiji “izgubiti utakmicu na domaćem terenu”, što znači u potpunosti ostati bez naklonosti lokalnog stanovništava. Time je definitivno stvoren prostor za društvenu afirmaciju janjičarskog predstavnika kao mostarskog ajana, jedne potpuno nove ličnosti na političkoj sceni grada.

Historijski izvori pokazuju da tokom druge polovine 18. stoljeća u Mostaru ključne vojne i političke kompetencije uglavnom dijele janjičarski serdar i ajan. Nakon što je jedno vrijeme primoran na izgon iz grada, tu je i dalje nepopularni kapetan koji nastoji održati bilo kakvu reputaciju. Istovremeno, izvori spominju i hercegovačke muteselime, posvećene svojim uobičajenim ingerencijama. Početkom 19. stoljeća zvanična administracija koristi i pojam mostarskog muteselima što je u biti službeni naziv za “od naroda” izabranog ajana.

Po svemu sudeći objedinjavanja serdarske i ajanske funkcije u Mostaru nema prije uspona Ali-age Dadića, a to se dešava tek koncem 18. stoljeća. S tim janjičarskim liderom ajanluk u Mostaru dostiže vrhunac. Njegova samovoljna i potpuno autonomna uprava u cijeloj Hercegovini, proizvela je strogu reakciju iz prijestolnice, nakon koje je, u sklopu korjenitih reformi, u Mostaru i cijelom Bosanskom ejaletu uspostavljen jedan potpuno novi sistem vlasti. To je naravno podrazumijevalo da se janjičari, ajani i kapetani definitivno eliminiraju iz političkog života. Time je okončana jedna duga i burna historijska epoha.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, Mostar, (AHNK)
 - Fond: Sidžil blagajskog kadije (1698–1779) (preveo Hivzija Hasandedić)
 - Fond: Sidžil mostarskog suda (1829–1842) (preveo Hivzija Hasandedić)
- Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo (GHB)
 - Fond: Muhimme Defter (MD), knj. 4, knj. 5, knj. 6, knj. 12, knj. 13 (preveo Abdulah Polimac)
 - Fond: Sarajevski sidžil (SS) (preveo Abdulah Polimac)

Objavljeni izvori:

- Aličić, S., Ahmed ur. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1985.
- Bašeskija, Mula Mustafa Ševki. *Ljetopis (1746–1804)*, prevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović. Sarajevo: Veselin Masleša, 1968.
- Lašvanin, Nikola. *Ljetopis*, priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao dr. fra Ignacije Gavran. Sarajevo–Zagreb: SYNOPSIS, 2003.
- Hasandedić, Hivzija ur. *Sidžili mostarskog kadije, fragmenti iz 1044–1207. h. god. / 1635–1793. godine (regesta)*. Mostar: Arhiv HNK, 2011.
- Hasandedić, Hivzija ur. *Sidžil mostarskog kadije, fragmenti iz 1179–1182. h.g. / 1765–1769. g. (regesta)*. Mostar: Arhiv HNK, 2014.

LITERATURA

Knjige:

- Aličić, S. Ahmed. *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1983.
- Aličić, S. Ahmed. *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1996.
- Čar Drnda, Hatidža. *Nastanak Mostara, njegov urbani i demografski razvoj do kraja 16. stoljeća*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2014.
- Çolak, M. Orhan, *Arşiv belgelerinin ışığı altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100–1171–1689–1758) hayatı, icraatı ve hayratı*, İstanbul, 1998. Neobjavljeni magistarski rad odbranjen na Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Čišić, Husein. *Postanak i razvitak grada Mostara*, Mostar: IC štamparija Mostar, 2007.
- Ćorović, Vladimir. *Mostar*. Banja Luka – Beograd: Glas srpski – Ars Libri, 1999. (ćir).
- Hadžihuseinović, Salih Sidki Muvekkit. *Povijest Bosne*, 1. Sarajevo: El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1999.
- Hasandedić, Hivzija. *Geneaološka istraživanja*. Mostar: Islamski kulturni centar Mostar, 2009.
- Hasandedić, Hivzija. *Spomenici kulture turskog doba u Mostaru*. Mostar: Islamski kulturni centar Mostar, 2015.
- Mehmedović, Ahmed. *Muftije Mostara i Hercegovine*. Mostar: Muftijstvo mostarsko, Karađoz-begova medresa Mostar, Medžlis Islamske zajednice Mostar, IC štamparija Mostar, 2023.
- Miović, Vesna. *Dubrovački ples s kugom: vrijeme lazareta na Pločama*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2022.

- Nikić, dr. fra Andrija. *Hercegovački katolici između 1683. i 1735. godine*. Mostar: Franjevačka knjižnica, 1988.
- Pelidija, Enes. *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1989.
- Pelidija, Enes. *Banjalučki boj iz 1737 uzroci i posljedice*. Sarajevo: El-Kalem, 2003.
- Sućeska, Avdo. *Ajani, prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka*. Sarajevo: Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, 1965.
- Taslidža, Faruk. *Bosanski ejalet u doba Bečkog rata (1683–1699)*. Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2017.
- Zilić, Adis; Taslidža, Faruk; Bešlija, Sedad; Dervišević, Haris; Kurt, Ahmet. *Sinan-paša Borovinić – Društveni status, porijeklo, politički uspon, početak urbanizacije Mostara*. Mostar: Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru, Medžlis Islamske zajednice Mostar, 2023.

Članci:

- Bejtić, Alija. “Bosanski namjesnik Mehmed paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni (1752–1756 i 1757–1760)”. *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, VI–VII, 1956–57. (1958): 77–114.
- Dilberović, Alija. “Biografija mostarskog muftije Ahmeda, sina Muhammedova u svjetlu novih podataka”. u: *Zbornik radova, Naučni skup: Hercegovački naučnici/znanstvenici i tradicija istraživanja u Hercegovini*, Mostar, 11. i 12. decembra/prosinca 2015. godine. Mostar: Federalno ministarstvo nauke i obrazovanja, 2016, 633–650.
- Hadžijahić, Muhamed. “Bune i ustanak u Bosni sredinom XVIII stoljeća”. *Historijski zbornik*, XXXIII–XXXIV, (1980–1981) (1982): 99–137.
- Hadžijahić, Muhamed. “Ajanske borbe u Mostaru do 1833. godine (odlomak)”. *Gračanički glasnik*, broj 22 (2006): 65–70.

- Hajdarhodžić, Hamdija. "Dubrovačke i mletačke pripreme pred razgraničenje 1699. godine". *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XI–XII (1985): 289-330.
- Handžić, Adem. "O organizaciji krajine bosanskog ejaleta u XVII stoljeću – Sjeverna i sjeverozapadna granica". u: *Vojne krajine u jugoslavenskim zemljama u novom vijeku od Karlovačkog mira 1699*. Zbornik radova sa Naučnog skupa održanog 24. i 25. aprila 1986. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989, 77-91. (ćir.)
- Kadrić, Adnan. "Odbrana Mostara od napada uskoka 1690. godine kroz poeziju Bulbulija Mostarca". *Istraživanja*, broj 5 (2010): 241-255.
- Gadžo Kasumović, Azra. "Veza esnafa u Bosni sa tekijom u Kiršehiru". *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 49/1999 (2000): 111-175.
- Kreševljaković, Hamdija. "Kapetanije u Bosni i Hercegovini". u: *Izabrana djela I*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1991: 19-237.
- Kreševljaković, Hamdija. "Muteselimi". u: *Izabrana djela I*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1991: 241-299.
- Enes Pelidija. "Mostar u XVIII stoljeću". *Hercegovina*, br. 9 (1997): 81-90.
- Pinjuh, Dijana. "Hajdučija u Hercegovini u XVIII stoljeću". *Hercegovina*, br. 4, Serija 3 (2019): 115-140.
- Sućeska, Avdo. "Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do Tanzimata: (Prilog izučavanju lokalne uprave u našim zemljama za vrijeme Turaka)". *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, God. 7 (1959): 295-313.
- Sućeska, Avdo. "Taksit (prilog izučavanju dadžbinskog sistema u našim zemljama pod turskom vlašću)". *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, God. 8 (1960): 339-361.
- Sućeska, Avdo. "Neke specifičnosti istorije Bosne pod Turcima". *Prilozi*, Institut za istoriju radničkog pokreta, Godina IV, broj 4 (1968): 43-57.
- Sućeska, Avdo. "Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću". *Godiš-*

njak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, Godina VII, 1966–1967 (1969): 163-205 (ćir.)

- Taslidža, Faruk. “Mostar u doba Morejskog rata (1684–1699)”. u: *Zbornik radova, Naučni skup: Kulturološko-historijski razvoj Mostara*. Mostar: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca – Podružnica Mostar, 2015, 51-64.
- Taslidža, Faruk. “Razvoj grada Mostara u prvim decenijama XVII stoljeća”. u: *Slovo o Mostaru, Zbornik radova sa 5. međunarodne naučne konferencije, Mostar, 20. i 21. 10. 2021*. Mostar: Fakultet humanističkih nauka Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru, 2022, 139-159.

Conclusion

The City of Janissaries: Social Turmoil and Rebellions in Mostar in the 18th Century

The general crisis of the Ottoman state during the 18th century reflected in the conditions in the Bosnian Eyalet, where new tax claims by the authorities caused a fierce rebellion of the population. Particularly specific circumstances prevailed in larger centres, such as the city of Mostar. Due to the lack of authority of the Sublime Porte, present was a polarization of political power. Along with the commander of the newly established, and not quite functional captaincy, the influence of the local janissary unit, above all their commander (serdar), strengthened. The janissaries of Mostar, popularly known as bashas, gradually left the legal framework. They took part in numerous uprisings, which, like similar events in other parts of the Bosnian Eyalet, have not been fully investigated until now. Especially confusing is the favour they had on the part of the city dignitaries, including the works of the ulema. The janissaries were definitely not indifferent to attempts of disenfranchisement the urban population, in social or any other respect. In this regard, they had the courage and determination to confront the representatives of the provincial government. The resistance that the people of Mostar offered to Mehmed Pasha Kukavica in 1760 was especially turning point. In these rather uncertain events, the Mostar captain would “lose the match on his home field” due to his commitment to Bosnian Wali, which meant that he would be completely without the favour of the local population. This definitely created space for the social affirmation of the janissary representative as Mostar’s ayan, a completely new personality on the city’s political scene.

Historical sources show that during the second half of the 18th century in Mostar, key military and political competences were mainly shared by the janissary serdar and ayan. After being forced out of the

city for some time, the unpopular captain trying to maintain any reputation still remained in power. At the same time, the sources also mention the Herzegovinian *muteselims*, dedicated to their usual powers. At the beginning of the 19th century, the official administration used the term *muteselim* of Mostar, which was essentially the official term for the *ayan* elected “by the people”.

Apparently, there was no unification of the *serdar* and *ayan* functions in Mostar before the rise of Ali Aga Dadić, and this only happened at the end of the 18th century. With that janissary leader, the *ayanluk* of Mostar reaches its peak. His arbitrary and completely autonomous administration throughout Herzegovina produced a strict reaction from the capital, after which, as part of radical reforms, a completely new system of government was established in Mostar and the entire Bosnian Eyalet. This of course meant that janissaries, *ayans* and captains were definitively eliminated from political life ending a long and stormy historical epoch.